

ВЪВЕЖДАНЕ НА ПРОГРАМА ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА НАСИЛИЕТО В УЧИЛИЩЕ В БЪЛГАРИЯ

Against School Aggression Partnership

Авторите биха искали да изкажат благодарност на екипа на Фондация „Партньори-България“, който отдаде много енергия и време, за да стане училището по-безопасно и щастливо място за децата: д-р Даниела Коларова, Елмира Нешева, Анета Калчева, Румен Минковски, Румен Михайлов, Свилен Коларов, Лора Лалова, Кристина Петкова. Специални благодарности на г-жа Янка Караджова, директор, г-жа Грозданка Стамова, училищен психолог, г-жа Ивка Коцева, учител и на целия състав на 130 СОУ „Ст.Караджа“ в София.

Публикацията е създадена с подкрепата на Европейската комисия, но съдържанието отразява възгледите само на авторите. Комисията не може да бъде държана отговорна за възгледите изразени в тази публикация.

Съдържание

ВЪВЕДЕНИЕ.....	2.
ГЛАВА ПЪРВА. ПОДГОТОВКА.....	4
ГЛАВА ВТОРА. ЕКИП ЗА РАЗВИТИЕ НА ПРОГРАМАТА	7
ГЛАВА ТРЕТА. АНАЛИЗ НА СИТУАЦИЯТА.....	8
ГЛАВА ЧЕТВЪРТА. ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ.....	10
ГЛАВА ПЕТА. ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ПЛАНА ЗА ДЕЙСТВИЕ.....	12
ГЛАВА ШЕСТА. ОЦЕНКА НА РЕЗУЛТАТИТЕ	15
Приложения	16

ВЪВЕДЕНИЕ

Проблемът с агресивното поведение и тормоза в училище се увеличава, а това на свой ред доведе до създаването на множество стратегии за справяне с него. Различните инструменти и механизми за справяне с тормоза могат да имат различни ефекти, ако се прилагат в различна училищна среда и ситуации. Съществуват различни програми и инициативи, които могат да бъдат определени като добри практики в областта. Такива са кампании за повишаване на информираността; сътрудничество между учители и родители; инициативи за повишаване капацитета за справяне с конфликти на училищния персонал и учениците; достъп до услуги за подкрепа и консултиране и др. Всички тези дейности са важна част от програмите за превенция и интервенция, в същата степен, в която и изграждането на положителна училищна среда и култура, основана на взаимно уважение и недискриминация, които водят до създаването на безопасна и стимулираща среда за персонала и учениците.

Програмата ASAP – Заедно срещу училищната агресия стъпва на съществуващите добри практики и предлага гъвкав училищен подход при прилагане на разнообразни методи. Проектът е изпълняван от фондация „Партньори – Унгария“, фондация „Партньори – България“ и SOS Малта, както и от образователен и консултативен център Szolnoki Szolgáltatási Szakképzési в Унгария. Програмата беше реализирана и тествана в 9 училища от Унгария, България и Малта. Приложени бяха интервенции за справяне с тормоза, алтернативни методи за разрешаване на конфликти, като посредничество или възстановителни практики, които предлагат възможност за подобряване на взаимоотношенията в рамките на една общност и предотвратяване на проявите на агресия. Безопасната и позитивна среда засилва социалното и емоционалното учене, затова превенцията на агресията е от ключово значение в училищата.

Идеята е основана на алтернативни методи за разрешаване на конфликти. Дългосрочната цел е постигането на промяна в училищната култура чрез разпространение на методи за ненасилствено общуване, представяне на алтернативни практики за разрешаване на спорове, превенция на училищни конфликти и намаляване на агресивното и рисково поведение.

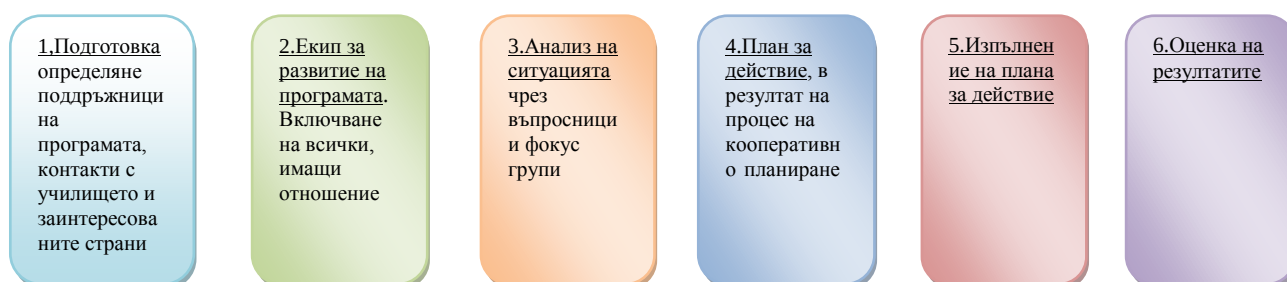
Партньорите отдават особено значение на обширната мрежа от сътрудници, включително родители, младежки лидери, обществени организации, социални работници, общински и държавни служби, подкрепящи училищните дейности и политики. Сътрудничеството с всички тях е предпоставка за постигане на положителна и насърчаваща учебна среда, където учениците са в състояние да изразят своето мнение и интереси, да приемат и оценят своите и чуждите нужди, да развият емпатия и се научат да поемат отговорност за действия си, което спомага тяхната интеграция в обществото и успешен старт в живота.

Това ръководство предлага описание на стъпките за прилагане на модел за превенция и справяне с агресията в училище. В България моделът бе приложен в 130 СУ „Ст.Караджа“ в София. Проектът се изпълнява с подкрепата на Европейската комисия, програма „Еразъм плюс“.

Как се работи с това ръководство?

Този наръчник предлага практически насоки за прилагане на програмата в училище. Наръчникът е приготвен за училищата, които искат да приложат подобна програма и е полезен документ за училищни директори, заместник директори и други администратори, учители, училищни психолози, педагози и други професионалисти от сферата на образованието.

Процесът на въвеждане на програмата в училище включва следните елементи:

Ръководството е разделено на секции, в които се отговаря на следните въпроси.

- От къде да се започне?
- Кои са хората, важни за успеха на всеки етап от процеса?
- Какви методи се използват?
- Какви са очакванията?
- Какви са предизвикателствата и как се преодоляват?
- Какви са резултатите и ефектът от тях?
- Съвети и препоръки.

ГЛАВА ПЪРВА. ПОДГОТОВКА

В тази част се описват стъпките необходими за идентифициране и ангажиране на всички заинтересовани страни, свързани с целевата група ученици: училищното ръководство, ресурсни учители, психолози и педагогически персонал, които имат отношение към превенция на училищния тормоз и агресия. Този процес подпомага мерките, които училищата вземат при прилагане на Механизма за противодействие на тормоза между децата и учениците в училище.

Началото

При прилагане на програмата в 130 СУ „Ст.Караджа“ в София, тази фаза включи няколко стъпки. Проведено беше проучване на националните добри практики за превенция и адресиране на тормоза и агресията в училище. Националните политики и механизми, услуги, проекти и ресурси бяха синтезирани в национален доклад, предоставен за ползване на широката публика.¹

Методи

В този етап от развитие на програмата беше направено консултиране за нуждите за справяне с агресията и насилието в училище. Събрана бе информация за опита на училището по отношение на справяне с тормоза и агресията, както и мерките, които училищната администрация прилага във връзка с Механизма за противодействие на училищния тормоз между учениците в училище.

Обменът на добри практики беше ключов елемент от подготвителната фаза на проекта. Местни и чуждестранни партньори представиха ефективни методи за идентифициране и адресиране на случаите на тормоз и агресия, като в същото време бяха обсъдени ограниченията и предизвикателствата пред въвеждането на такива практики.

Проектът беше представен пред колеги от неправителствени организации, работещи по програми за училище без страх и насилие и въвеждащи методи и инструменти за развитие на социалната и емоционална интелигентност на учениците. Полезни идеи бяха обсъдени и включени в развитието на Модел програма по проекта.

За да се работи съвместно по анализ на ситуацията и създаване на план за промяна, беше въведен **процес на кооперативно планиране**, който се състои от способността да работим с другите за разработване на програма за действие. Това е процес на съвместно решаване на проблеми, включващ участници с различни интереси. Този процес включва взаимноизгодни отношения между две или повече партии, които работят за постигането на общи цели, като споделят отговорността, авторитета и

¹ Борба с тормоза в българските училища, издание на фондация „Партньори-България“, София 2016.
<http://partnersbg.org/2017/03/english-combating-bullying-in-bulgarian-schools-national-report/?lang=en>

отчетността за постигането на резултати. Съвместното планиране предлага много ползи. При прилагането на този процес на се подобрява потока от информация, намаляват се изненадите и съпротивата срещу промените, изгражда се доверие, вземат се по-добри решения, проявява се по-голяма ангажираност към изпълнението на съвместно изработения план и се улеснява по-бързото изпълнение на програмата за действие. Процесът бе приложен в първите месеци на изпълнение на проекта като екипът на фондация „Партньори – България“ работи съвместно с екип от пилотното училище.

Прилагането на процеса на кооперативно планиране при програма за борба с насилието и тормоза в училище е подходящо, защото става дума за сложен проблем, в който са включени много заинтересовани страни и нито една от тях няма пълната власт и способности да реши проблема. Това означава, че процесът включва представители на всички основни заинтересовани страни, които участват в проектирането на процеса и разработването на решения подходящи за контекста. Участниците в процеса приемат общо определение на проблема и целите. Има ясно, ангажирано и улесняващо процеса лидерство. Важно е да се поддържат отношения на уважение и да има конкретни отговорностите по изпълнението.

Процесът включва анализиране на проблема; проектиране на процес; провеждане на програмата и прилагането на решенията.

Очаквания

Проучване на всички заинтересовани страни доведе до идентифициране на основните целеви групи на проекта. Определени бяха и основните партньори, както от пилотното училище, така от по-широката среда, като експерти от МОН и РИО, експерти от Отдел „Образование“ и от отдел „Детска педагогическа стая“ в съответната община, както и други ключови фигури от професионалните групи на учители, училищни психолози и други специалисти.

Работата в пилотното училище, включи както срещи за запознаване с проекта и с международните партньори, така и фокус групи и дискусии за определяне на нуждите на училището, очакванията на училищния екип и идентифициране на възможните трудности като ограниченията във времето за обучения и работа в училище, заетостта на учителите, културното разнообразие и различия в училище и др.

Предизвикателства

При работа на външна организация в училище, съществуват системни и формални трудности, изискващи съобразяване с интересите на училището и с нуждите на всички заинтересовани страни. Ограниченото време за извънкласните дейности на училищния персонал беше предизвикателство, но след като програмата предложи значима полза за подобряване на училищната политика по отношение на превенция на насилието

между учениците, персоналът направи възможно включването на проектните дейности в удобно време, без да бъдат нарушени обичайните им задачи.

Поради факта, че проектът се реализираше едновременно в три различни държави, не беше лесно да се определят и съгласуват дати за онлайн или офлайн срещи, които да се приведат в съответствие с трите програми за работа.

В тази фаза на проекта беше от важно да се повиши осведомеността сред училищния персонал и професионалистите относно значението на систематичната промяна на процесите. Мисията на проекта беше да се засили вниманието към доказали ефективността се подходи и методи за справяне с поведението, представляващо тормоз върху другите. Така например, представен беше цялостния училищен подход и нуждата от системни последователни усилия за превръщане на училището в благоприятна и спокойна среда за обучение на децата. Представени бяха и методи като възстановителните практики, които въвеждат превантивни и помирителни мерки за работа както с жертви, така и с извършители на насилие. Чрез тези първи презентации бяха идентифицирани на подходящите мотивирани партньори и беше създадена стратегията за изпълнение на проекта.

Друг важен елемент от тази начална фаза беше, от една страна, избягване на повторението на вече съществуващи успешни мерки в училище, а от друга, избягване на инициативи, които противоречат на вече съществуващи услуги.

Ръководството на 130 училище „Ст.Караджа“ и екипът на фондация „Партньори – България“ се включиха в практическо въвеждащо обучение по възстановителни практики, проведено от Международния институт по възстановителни практики, в Унгария през 2016 г. Това обучение помогна да се постави основата на цялостния подход в училище, като основен за Модел програмата.

Полезни съвети

Създаването на отношение на доверие с всички заинтересовани страни, които вземат участие в програмата е от ключово значение за успеха на проекта. Фасилитаторите на проекта създават безопасна и удобна среда, в която всеки може да сподели своите виждания и нужди, без страх и притеснения. Важно е да се подчертае, че отговорността за въвеждане на промени, които да направят училищната среда по-благоприятна и позитивна е споделена между всички заинтересовани: учителски и неучителски екип в училище, професионалисти, родители, държавни и неправителствени организации.

Силно ръководство, което обединява и мотивира хората, е важен фактор за успеха на програмата.

ГЛАВА ВТОРА. ЕКИП ЗА РАЗВИТИЕ НА ПРОГРАМАТА

Развитието на екип за прилагане на програмата в училище се инициира от директора на училището, в сътрудничество с екипа на неправителствената организация. Създаденият в училище екип се ръководи от училищния психолог, като основна фигура в програмата за превенция на тормоза и насилието между учениците. Осигуряването на синергия между новите модели за работа и съществуващите политики и механизми е от решаващо значение, за да се създаде синхрон и да се осигури подходящо обучение, което да съответства на националната стратегия и политика.

Представители на училището бяха включени в работни срещи и обучения както в Малта, така и в Унгария, където експерти споделиха знания, добри практики и идеи. Това в крайна сметка създаде и възможност за разработване на по-добър план за работа в училище.

Очаквания

От богатият опит на международните партньори и местните организации, установяването на най-адекватни практики, които да могат лесно да се адаптират и приложат в национален и местен контекст, изисква внимателен анализ, тестване и внимателно прилагане на новите модели. Това става с участие на заинтересованите участници, учители и ръководство, в класна и извънкласна среда. По този начин се осигурява контрола върху процеса на промяна, предизвикана от тестването на програмата от учители, пряко работещи с децата. Така например, прилагането на картите „Приятелство“ като метод за развитие на добри отношения и решаване на конфликти между учениците, се тества от учители в часа на класа или в друг подходящ час.

Предизвикателства

Основните предизвикателства, свързани със създаването на екипа за развитие са убеждаване на училищния персонал, учителите и ръководния екип, за значението на цялостния училищен подход като основа за справяне с тормоза и агресията в училище. Липсата на време и ресурси също е важна пречка. Достъпът до училищния персонал, особено ангажиране на учителите, се оказва трудно, но най-трудно се достига до родителите през цялото изпълнение на програмата.

Поемането на пътуване за насърчаване на промяна в училищната среда е трудно, но извършването на промяна в три различни национални контекста е още по-голямо предизвикателство. Структурните различия, които съществуват по отношение на наличните училищни услуги, създадоха небалансирана основа за изпълнението на програмата. Например, докато в училищата в Малта вече са решени много проблеми, като съществуването на Служба за борба с тормоза в училище и психо-социални екипи,

които са на разположение на училищата и работят за тях, в Унгария и България наличните ресурси и персонал са много по-ограничени.

Резултати

В резултат на тази фаза бе създаден екип, мотивиран да инвестира време и енергия за постигане на позитивна промяна училище. Част от учителския персонал участва в обучения по медиация и възстановителни практики. Обучението по възстановителни практики представляваше важна част от подготовката на училищния екип за приемане на Модел програмата чрез въвеждане в алтернативни методи за борба с агресията и подобряване на училищната среда.

Обучение по възстановителни практики в Будапеща, октомври 2016 г.

Полезни съвети

Определяне на ролите в екипа, създаване на реалистичен план и спазване на крайните срокове са важен елемент за мотивацията на хората. Добре е екипът да е достатъчно голям, за да има пропорционално разпределение на задачите. Това е полезно, ако по време на фазата на изпълнение участниците се сменят или решават да не участват повече в проекта.

ГЛАВА ТРЕТА. АНАЛИЗ НА СИТУАЦИЯТА

Начална точка

Оценката започва с определяне и обсъждане на наличните ресурси, съществуващите практики и предизвикателства в училищата. Тези дискусии са улеснени от учителите и административния състав в училище, които са ангажирани с прилагане на Механизма за противодействие на тормоза между децата и учениците в училище. Чрез Механизма съществува система за регистрация и препращане на случаи, която функционира от няколко години.

На учителите беше предоставен **инструмент за самооценка** на състоянието в училище, който даде възможност да направят преглед на съществуващите ресурси и капацитет и да определят нуждите, включително необходимостта от повишаване на капацитета и промени в политиката и практиката на училището. Този инструмент бе даден за попълване на екип от ключови фигури от ръководството на училището.

Втората важна част от анализа е прилагането на **въпросник за входна оценка** с цел идентифициране на потребностите на учениците, родителите и училищния персонал. Въпросникът бе създаден в три варианта за трите целеви групи от екипа на фондация „Партньори – България“ и консултиран с партньорите от Малта и Унгария, както и с екип учители от пилотните училища на трите държави. След финализирането му той бе разпространен в училищата сред учители и административен персонал, родители и ученици.

Очаквания

Оценката на ситуацията в училище, направена с помощта на въпросника, бе насочена към идентифициране на реалните нужди на всяко училище. Събраната информация включи не само равнището на разпространение на училищната агресия и тормоза, но и измерването на знанията, капацитета и отношенията между заинтересованите страни. Данните, събрани чрез въпросника, бяха анализирани и представени под формата на аналитичен изследователски доклад, съдържащ конкретни препоръки по отношение на дейности и стратегии, които трябва да бъдат приети, за да се предотврати и да се преодолее тормоза между учениците. Въпросникът бе попълван анонимно.

Предизвикателства

Основните предизвикателства, свързани с тази фаза, са свързани с включването на достатъчно училищен персонал, ученици и родители в извадката респонденти, които попълват въпросника. Въпросниците бяха раздадени на хартиен носител, което направи етапа на оценяване по-дълъг от очакваното, но осигури по-голям брой

отговорили. Най-слаба възвращаемост се получи сред родителите. Само около една четвърт от раздадените въпросници бяха върнати попълнени от родители.

Резултат

Информацията, събрана през етапа на оценка, помогна за планиране на следващите етапи на изпълнението на проекта. Посочените пропуски и нужди, както и получените препоръки бяха взети предвид при разработването на стратегията за дейностите, плановите за уроци, обученията и семинарите, които бяха разработени в по-късна фаза на проекта.

Голяма част от учениците споменават, че не винаги се чувстват сигурни в училище, а също така не се чувстват уважавани от другите ученици. Съобщава се за различни видове тормоз в училище, като най-често се говори за вербален, физически и социален тормоз. Тогава беше съчетано с много значими предложения, които учениците написаха в отговор на въпрос, свързан със стратегии, които биха могли да помогнат за намаляване на агресията и тормоза в училище. Тези предложения са свързани с дейности за подобряване на отношенията и климата в училище, за сближаване, създаване на приятелства, коопериране и съвместна работа. Неформални дейности за повишаване на доверието, опознаване и коопериране, са препоръчвани като начин за спиране и предотвратяване на тормоза между учениците.

Що се отнася до преподавателския състав, някои от изводите, направени от отговорите на въпросника, бяха:

- Необходимост от повече обучение за повишаване на разбирането за това какво представлява поведението, свързано с тормоз - причини, последици, начини за предотвратяване и идентифициране;
- Не всички членове на персонала на училището са наясно с политиката на училището за борба с тормоза;
- Педагогическият персонал очаква по-голяма професионална подкрепа по отношение на справяне с възпитателните функции на училището. Това се отнася особено до подкрепата при работа с деца с предизвикателно поведение, трудни деца, деца със специални познавателни потребности и други.
- Някои членове на училищния персонал предпочитат да съобщават за инциденти и да не се ангажират лично, а да следят развитието на случая;
- Учителският и непедагогическият персонал също така сигнализира за необходимостта от по-специализирано обучение за това как да разпознават и как да се справят с агресията и тормоза между учениците, както и с други форми на предизвикателно поведение на учениците.

Полезни съвети

Разпространението на онлайн въпросник е по-подходяща алтернатива, ако училището цели самостоятелна оценка без външен експерт. Това би спестило много време и труд за обработка на въпросниците.

Осигуряването на анонимност е важен фактор за искреност при попълване на въпросниците. Фактът, че се търси мнението на изследваните лица по темата за агресията в училище, бе особено приветстван от учениците.

Важно е да се използва формуляр за съгласие на родителите децата им да участват в изследването. Възможно е, вместо да се използва класически формуляр за съгласие, който би могъл да отнеме много време докато бъде върнат, да се използва формуляр на несъгласие. От родителите се иска да подпишат формуляра само в случай, че не желаят техните деца и самите те да участват в изследването.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА. ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ

Планът за действие се създава въз основа на данните от оценката, които информират естеството и съдържанието на дейностите, които ще бъдат реализирани през учебната година. В процеса на кооперативно планиране създаването на този план е от основно значение, защото отразява посоката, в която заинтересованите страни планират интервенциите за предизвикване на промяна в училище. Важно е планът да е широко консултиран за да има подкрепата на всички участници в процеса.

Начална точка

След приключването на етапа на оценяване, по време на няколко срещи с ръководството на училището, беше създаден предварителен план за дейности и обучения. Дейностите се основават не само на информацията от въпросника, но и на опита на училищния и извънучилищния екип. Оставено бе място за промени и гъвкавост на определени елементи от плана.

Очаквания

Очакването беше, че училищният екип ще се включи активно в процеса на вземане на решения относно дейностите, които ще бъдат извършени в училище и дейностите, по повишаване на капацитета, които се предоставиха от външни експерти. По този начин се създаде една максимално близко до нуждите на училището програма за работа.

Предизвикателства

Най-трудната част от разработването на план за дейностите е определянето на подходящо време за различни обучителни и консултативни сесии за ученици и учители. Изпълнената училищна програма остава малко време за допълнителни занимания, затова е важно навременно и внимателно планиране.

Целта на Модел програма е да обедини различни участници от образователния процес, които работят със същата ученическа общност. Това също е предизвикателство поради трудностите при координиране на разписанията и възможността за участие.

Резултат

Разработеният обширен план за действие, включва обучителни сесии за различни методи и инструменти за решаване на конфликти в училище, справяне с тормоза в училище, подкрепа на деца с предизвикателно поведение и развитие на социални умения на децата.

Екипът на фондация „Партньори – България“ проведе обучения за идентифициране и справяне с тормоза в училище. Чрез изнесено обучение за разпространение на инструменти за решаване на конфликти и справяне с тормоза в училище, две групи учители бяха обучени в програма по медиация, програма за подкрепа на деца с предизвикателно поведение в училище и програма за превенция на тормоза в класната стая. Обучението се проведе през април 2017 и в него участва почти целият екип на училището, което бе важна стъпка за приемане на процедурата като част от мерките за борба с тормоза и агресията в училище.

Обучение н учителския и административен състав на 130 СОУ София, април 2017.

Специално обучение по медиация между връстници бе проведено с ученици от горна училищна степен. Първите случаи, в които ученици, участващи като посредници в училище, бяха представени и обсъдени на сесии по супервизия с медиаторите.

Обучение на училищни медиатори в офиса на фондация „Партньори – България“, юни 2016 г. Учениците научиха основните принципи на медиацията, стъпките в процедурата по медиация, основни положения, свързани с конфликтното поведение и видовете конфликти. Чрез интерактивни методи, упражнения и ролеви игри, усвоиха умения за водене на процедура по медиация.

Десет ученика преминаха обучението по медиация, а четири от тях участваха и в международен летен лагер по медиация в училище, проведен в Унгария.

Международно обучение по медиация в училище, Унгария, август 2017

Обучението бе свързано с въведение в медиацията в училище, като основен метод от Модел програмата, предложена от проекта. Програмата включи разглеждане на училищни конфликти между ученици, както и между ученици и учители. Ролята на училищния медиатор, ученик, е да забележи конфликта в ранните фази на развитието му и да предотврати ескалацията. По-сериозните случаи се отнасят за разрешаване към учителите или се поемат с тяхно съдействие и участие. Летният лагер се проведе край езерото Балатон, в учебна зона, притежание на Золнок институт, който е и един от основните партньори по проекта.

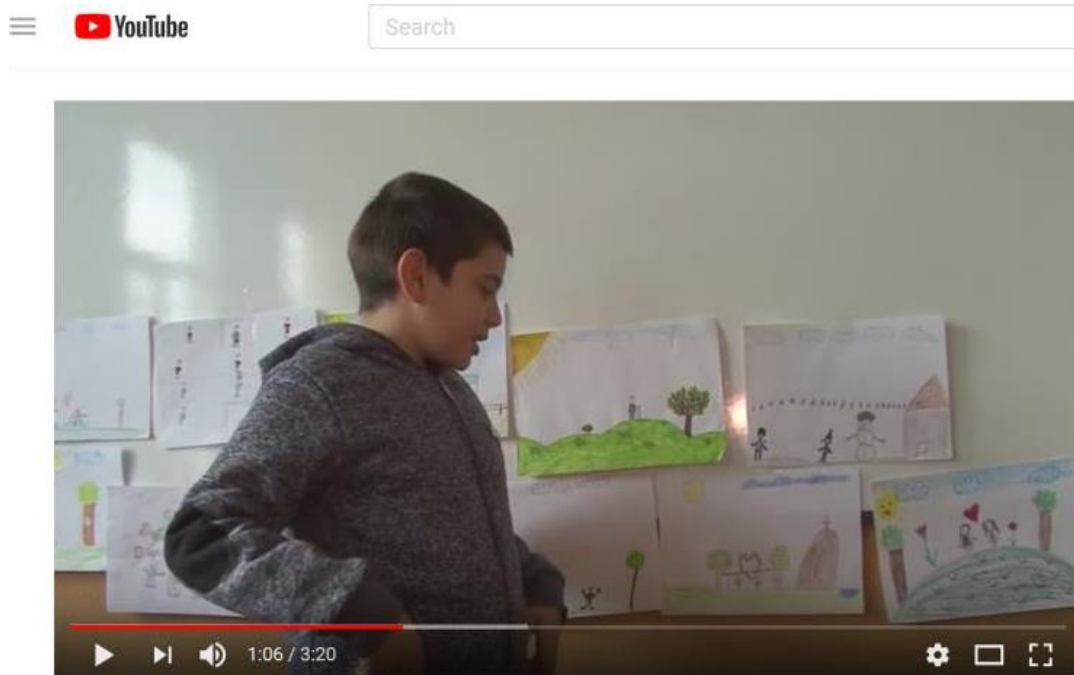
Ученици, участвали в международния семинар по училищна медиация в Унгария през август 2017, получават сертификатите си от директора на „Партньори-Унгария“ г-жа Ева Деак при посещението ѝ в София, октомври 2017.

С цел разпространение на медиацията в училище беше направен учебен филм с участието на обучените медиатори от горните класове. Филмът за училищна медиация бе разпространен чрез националните мрежи на професионалисти, работещи в училище. <https://youtu.be/3WJwIHseLo>

В училище се проведоха и артистични дейности по темата за приятелството. В начална училищна степен децата участваха в конкурс „Нарисувай ми приятел“. Техните рисунки и разкази по темата за приятелството бяха заснети във видеофилм. Учениците изказаха важни послания за приятелството, уважението помежду им и за това как да общуват помежду си.

<https://www.youtube.com/watch?v=cyvPt9KsLLs>

Draw me a Friend BG

Полезни съвети

За тази фаза на програмата трябва да се отдели достатъчно време, тъй като разработването на всеобхватен план изисква консултиране и принос на различни участници в образователния процес в училище. Например, обучението по медиация на учениците, бе съпроводено от участие на учители и учителен психолог, чието време и наличност, трябваше да бъде съгласувано.

При всички случаи участието на учениците в изработването на плана на дейностите по предотвратяване и справяне с тормоза в училище е важно за прилагане на ориентиран към правата на децата подход.

ГЛАВА ПЕТА. ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ПЛАНА ЗА ДЕЙСТВИЕ

Изпълнението на плана за действие има две измерения, едно, насочено към учителския и административния персонал, и друго, насочено към учениците. Има дейности, насочени и към родителите, които предвиждат тяхното включване и ангажиране с училищни празници, публични събития и дейности по управление на училището.

След установяването и одобряването на плановете за изпълнение, екипът проведе обучения по медиация и подкрепа на деца с предизвикателно поведение в училище. Под една или друга форма, тези теми бяха продължени като бяха привлечени и други експерти, които предложиха ефективни подходи за работа с трудни ученици и подкрепа на жертви на насилие.

Важна част от изпълнение на плана за действие беше **прегледът на съществуващата училищна политика за борба с тормоза в училище и приемането на промени**, които да подобрят политиката и практиката в тази посока.

Очаквания

Училищният екип отговори на очакванията за активно включване в процеса на вземане на решения относно дейностите, които ще бъдат доставени, което осигури необходимата подкрепа на програмата.

Предизвикателства

Участието беше доброволно, поради което присъствието на почти целия учителски екип в обучението, бе особено ценно.

Трудно се намират подходящи часове и дати за участие на всички участници, но с добро планиране е възможно да се осигури участие на голяма част от училищния персонал. Прилагането на цялостен училищен подход предполага всички участници в училищния процес да са наясно с целите и дейностите по програмата.

Резултат

Проведено бе **обучение по възстановителни практики** от Международния институт по възстановителни практики в Будапеща, Унгария. Участието на ръководството на училището и екипа на проекта даде възможност да се изследва същността на цялостния училищен подход и на възстановителните практики. В системата на възстановителното правосъдие, от която идва методологията, прилагана и в училищата, всички участници в ситуацията се срещат и съвместно обсъждат ефекта от извършеното деяние като поемат отговорност и се ангажират да съдействат за възстановяване на справедливостта, компенсация на засегнатия и даване на шанс на извършителя да поправи стореното. Възстановителните процедури - подобно на медиацията - възстановяват отношенията между засегнатите. Възстановителните практики имат за цел да създадат подкрепяща общност и да укрепят взаимоотношенията, така че да има място и възможност да сигнализират общността, ако един член на общността извърши нещо нередно. Когато съществува такава общност, с общоприети норми и пространство за доверителни разговори и откритост, тогава участниците имат възможност да се фокусират върху възстановяването на щетите и на отношенията в случай на неприятности.

Обмен на практики от експерти от трите държави участници в проекта даде възможност за запознаване с конкретни програми за борба с насилието в училище. Пример за такава практика е представянето на картите „Приятелство“ от фондация „Приятелството е завинаги“, Малта. Работата с тези карти предлага игрови начин за изследване на отношенията, чувствата и нагласите на децата, когато изпаднат в ситуация на конфликт с друг ученик. Чрез анализ на конфликти ситуации те се обучават да разпознават „лошите реакции“ за разлика от „добрите реакции“, които помагат за запазване на отношенията и водят до решения на конфликтни ситуации.

Обучение по медиация за учители, административен персонал и ученици бе проведено в различни модули и формати. Един представител на училището премина цялостна програма за сертифицирани медиатори, одобрена от Министерство на правосъдието, и получи документ за професионален медиатор. Обучението по медиация се състои от б-стъпков процес, при който безпристрастният и неутрален посредник, помага на страните в спора да започнат да разговарят и стигнат до взаимно изгодно споразумение. В този процес конфликтующите страни изразяват своите чувства, мнения, интереси и активно изслушват другата страна. Страните участват в структуриран процес, чрез който се насърчават да се ангажират с намиране на решение, което работи и за двете страни. Конфликтът се представя като възможност за подновяване и възстановяване на преобърнатото равновесие. По време на процедурата по медиация, страните по спора се опитват да обсъдят и разрешат конфликта с помощта на неутрален посредник, медиатора.

Екипът на фондацията подготви пособие по училищна медиация, което бе раздадено на обучените ученици и учители.

По-продължително обучение в медиация между връстници получиха четири ученика от СОУ „Ст.Караджа“ в София. Обучението се проведе в международен лагер за младежи в Унгария.

Обучените в медиация ученици се ангажираха с популяризиране на метода сред връстниците си в училище. Те направиха презентации сред учители и ученици. Поради преминатото по-рано обучение, учителите бяха запознати с процедурата. Те съдействаха и подкрепяха учениците – медиатори. Фондация „Партньори – България“ помогна за създаването на специална стая, в която учениците да могат да се събират и провеждат медиации.

Решавани бяха конкретни конфликти в училище със съдействието на училищните медиатори. С подкрепата на учители и на училищния психолог, обучените училищни медиатори получиха възможност да помогнат за решаването на различни спорове между връстници.

Важна част от програмата за борба с тормоза в училище бе свързана с предлагане на **методика за подкрепа на деца с предизвикателно поведение**. През обучението

преминаха всички учители от начална училищна степен. Методиката помогна за по-добро разбиране на функциите на предизвикателното поведение и нуждите на децата, които се държат проблемно. Разгледани бяха начините за работа с децата с предизвикателно поведение, създаването на план за подкрепа и индикатори за напредъка към поведение, което е социално приемливо.

На учителите беше представена и **програма за превенция на тормоза между учениците**. Пособие с интерактивна методология беше подготвено за ползване от учителите. Програмата беше представена на изнесено обучение, в което бяха разгледани, както елементи от съдържанието на пособието, така и методологически въпроси на работата с децата.

Полезни съвети

За тази фаза на програмата трябва да се отдели достатъчно време, тъй като разработването на всеобхватен план изисква приноса на различни участници в образователния процес.

За въвеждането на всеки метод или подход е необходимо да се проведат консултации със заинтересованите страни. Например, прилагането на процеса на медиация в училище, изисква запознаване с процедурата от целия учителски състав и от администрацията. Учениците пък получиха информация за тази възможност да решават спорове чрез презентации и информационни материали. Така участието на ученици, учители и администратори във въвеждането на новия модел е решаващо за приемането му от цялата общност.

ГЛАВА ШЕСТА. ОЦЕНКА НА РЕЗУЛТАТИТЕ.

В тази глава ще представим инструментите, използвани за оценката на програмата.

Начална точка

Планът за действие, беше приложен успешно, като край на програмата беше белязан с публичен форум и представяне на резултатите от тригодишната дейност пред колеги и партньори. Като оценка на пътя, който беше изминат, проведохме проучване с участието на ученици и учители, за да разберем ефективността на програмата и какво може да се подобри.

Използваните методи за събиране на информацията включиха хартиен въпросник, попълнен от ученици в часа на класа, както и от учители и родители в удобно за тях време. Въпреки, че извадката включи по-малко респонденти, отколкото при началното изследване, получената информация беше достатъчна за да се проследи промяната в училище.

Очаквания

Надявахме се да видим промяна в разбирането на феномена тормоз и по-големи изисквания за подобряване на училищния климат от страна на всички участници в училищния процес. Очаквахме активно съдействие за въвеждане на алтернативни подходи за решаване на спорове и приемане на кооперативни практики вместо административно наказателен подход.

Предизвикателства

Работата в училище винаги е свързана с намиране на подходящият график за заключителната оценка. Съдействието на администрацията и ръководството на училището беше неоченимо за да се изпълни тази задача.

Резултат

В заключителната оценка 135 ученици, 12 учители и 12 родители попълниха въпросника. Учителите показаха по-голяма чувствителност към нуждата от преминаване към кооперативни подходи в училище, а учениците показаха завидни познания за феномена тормоз. Въпреки, че основните тенденции училищната агресия не се променят, училищната администрация, учителите, родителите и учениците са единомислещи, че събитията и обученията на програмата са полезни за тях. Повечето учители заявяват, че програмата им е дала ценни инструменти за справяне с деца с предизвикателно поведение, за оценка на ситуациите в които има тормоз и за прилагане на ефективни методи за справяне с тормоза и агресията на децата.

Полезни съвети

Изпълнението на програмата се нуждае от участието и подкрепата на всички, както и от материални и финансови ресурси. Предвиждането на средства в бюджета на училището или търсенето на ресурси от национални и европейски програми, може да помогне за повишаване на капацитета на екипа по отношение на нови кооперативни и възстановителни подходи за работа с учениците.

Важно е да се управляват очакванията и да се поставят реалистични цели, като се търсят малки, но устойчиви и последователни подобрения. Промяната е труден и отнемаш време процес, но упоритата и последваща работа носи успех: добри училищни общности, където всички заинтересовани страни - учители, ученици, родители - могат да се чувстват сигурни за здравето и благополучието си, спокойни в отношенията помежду си и удовлетворени от труда си.

Приложения

Пособия и инструменти, изработени по програмата за превенция на агресията и тормоза в училище:

1. Пособие за обучение на училищни медиатори
2. Пособие за превенция на тормоза в училище
3. Пособие за подкрепа на деца с предизвикателно поведение
4. Модел за училищна политика за борба с тормоза в училище
5. Въпросник за самооценка на състоянието на училищната практика по отношение превенция на тормоза
6. Въпросници за оценка на състоянието на училищната среда по отношение на тормоза и агресията между учениците.